

BESLUT

Diarienummer V 2024/2470

Datum 2025-03-06

Adressat

Justitiedepartementet

Rektor

Yttrande över Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar

Ert diarienummer: Ju2024/02261

Lunds universitet har fått möjlighet att yttra sig över rubricerad remiss. Då betänkandet bedöms vara en expertremiss och expertisen finns inom flera verksamheter har universitetet valt att bifoga de yttranden som inkommit från fakulteterna i sin helhet.

Beslut

Beslut att avge de två bilagda yttrandena från Juridiska fakulteten och Samhällsvetenskapliga fakulteten har fattats av undertecknad rektor i närvaro av förvaltningschef Susanne Kristensson efter hörande av representant för Lunds universitets studentkårer och efter föredragning av verksamhetscontroller Magnus Ekblad, Universitetsledningens stab.

Erik Renström

Dokumentet är signerat digitalt, se slutet av dokumentet.

Juridiska fakultetsstyrelsen
Professor Ulf Maunsbach
Professor Eva Ryrstedt

Rektor vid Lunds universitet
Verksamhetscontroller Magnus Ekblad

Remiss: Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar

Ju2024/02261

Juridiska fakultetsstyrelsen, som beretts möjlighet att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande. Yttrandet har utarbetats av professor Ulf Maunsbach och professor Eva Ryrstedt.

Allmänt

De förslag som presenteras i betänkandet avser förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar. Betänkandet innehåller både förslag som avser att ändra reglerna om äktenskapshinder enligt svensk rätt och förslag som avser att ändra den svenska regleringen av frågan om förbud mot att erkänna vissa utländska äktenskap. I de första fallet handlar det primärt om justeringar av bestämmelser i äktenskapsbalken (SFS 1987:230) och i det senare fallet om förslag till ändringar av IÄL 1 kap 8 a § (SFS 1904:26). Vi kommer i det följande att kommentera ändringsförslagen i dessa två delar. Inledningsvis följer några allmänna reflektioner.

Utredningens förslag

Allmänna utgångspunkter

Utredningen har fått ett uppdrag som, inom snäva tidsramar, bland annat har inneburit att Utredningen ska inhämta faktaunderlag avseende såväl medicinska som samhällseliga effekter av kusinäktenskap och lämna förslag avseende ett förbud mot kusinäktenskap i äktenskapsbalken samt att lämna förslag på hur äktenskap med halvsyskon och med föräldrars syskon kan förbjudas.

Utredningen ska dessutom ta ställning till vilken verkan utländska kusinäktenskap bör ha i Sverige, men i denna del följer det inte av direktivet ett tvingande krav på att lämna förslag till en ny reglering.

Direktivet som utredningen arbetat utifrån har sin grund i en allmän och stark vilja att motverka allt hedersrelaterat förtryck och syftet bakom utredningens förslag är att ytterligare motverka ett sådant förtryck. Fakultetsstyrelsen ställer sig bakom en sådan ambition och betonar att arbetet med att motverka hedersrelaterat förtryck är viktigt och att det bör ske på bred front, i lagstiftning, rättstillämpning, forskning samt i arbetet inom ideella organisationer.

I det här sammanhanget vill fakultetsstyrelsen betona att vi tycker att Utredningen gjort en viktig insats och att betänkandet är utmärkt, givet det direktiv och de tidsramar som satts upp för uppdraget.

Samtidigt måste konstateras att förändringstakten inom lagstiftningen varit synnerligen intensiv under senare år (se exempelvis prop. 2002/04:48, prop. 2014/14:208, prop. 2017/18:288 och prop. 2020/21:149) och att det därför är mycket svårt att överblicka konsekvenserna av tidigare åtgärder och bedöma i vad mån dessa medverkat till att motverka det hedersrelaterade förtryck som otvetydigt förekommer i Sverige. Det tar ofta tid att utvärdera effekterna av ändrad lagstiftning och det bör göras noga innan nya ändringar föreslås. Syftet med en lagändring bör ha sin grund i ett noggrant sammanställt faktaunderlag som ger stöd för att lagändringar behövs, med utgångspunkt i att rättstillämpningen inte ger avsedd effekt.

Fakultetsstyrelsen gör bedömningen att det, i ljuset av de lagändringar som nyligen genomförts, inte har varit möjligt för Utredningen att fullt ut inhämta ett tillräckligt faktaunderlag för att det ska gå att bedöma konsekvenserna av lagförslagen i alla dess delar. Fakultetsstyrelsen betonar i sammanhanget att detta inte är en kritik mot Utredningen, som på ett föredömligt sätt presenterat det material som funnits tillgängligt. Fakultetsstyrelsens kritik i detta avseende handlar snarare om att utredningen inte givits tillräckliga förutsättningar. Det har helt enkelt, vid tidpunkten för utredningen, inte varit möjligt att på ett rättvisande sätt bedöma konsekvenserna av andra nyligen genomförda lagändringar som kan förväntas få betydelse för de frågor som förevarande Utredning har haft att ta ställning till. Detta gäller särskilt frågan om i vad mån utländska kusinäkterskap ska erkännas i Sverige.

Ett förbud mot kusinäkterskap

När det gäller de föreslagna ändringarna i äktenskapsbalken ställer sig fakultetsstyrelsen bakom Utredningens förslag om att utveckla släktskapshindret, så att det omfattar också kusinäkterskap (och äktenskap mellan dem av vilka den ena är släkt i rätt nedstigande led med den andres syskon).

Fakultetsstyrelsen ställer sig även bakom förslagen att ta bort dispensmöjligheterna för äktenskap i adoptivförhållanden och i relation till halvsyskon samt att en make ska ha rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det rör sig om ett sådant släktskapsäktenskap som nu diskuteras.

Erkännande av utländska kusinäkterskap

Givet att släktskapshindret ändras i äktenskapsbalken, så att kusinäkterskap omöjliggörs enligt svensk rätt, vilket fakultetsstyrelsen inte har någon invändning mot, måste frågan också hanteras inom ramen för IÄL 1 kap 8 a §. I dess nuvarande lydelse (8 a § 1 st. 1 p) hänvisar nämligen bestämmelsen till de äktenskapshinder som finns enligt svenska rätt (inkluderat den nu gällande släktskapshindret).

Fakultetsstyrelsen håller därmed med om att det nu föreslagna utökade släktskapshindret behöver hanteras i IÄL 1 kap 8 a §, men vi anser att en försiktigare reglering än den som föreslås av Utredningen är motiverad. En sådan reglering bör utformas så att det finns ett anknytningskrav kopplat till den nya bestämmelsen, dvs att hinder mot erkännande bara finns om minst en av makarna

var medborgare i eller hade hemvist i Sverige. Detta kan antingen göras genom att släktskapskravet som helhet görs beroende av anknytning eller genom att en ny punkt införs i 8 a §, där den nya (kusin)delen av släktskapshindret görs beroende av anknytning. Anknytningskravet bör utformas på samma sätt som redan är fallet med fullmaktsäktenskap (IÄL 1 kap 8 a § 1 st. 3 p) och som var fallet fram till den 1 juli 2021 beträffande möjligheten att vägra erkännande på grund av det dåvarande släktskapshindret i svensk rätt.

Skälen till att fakultetsstyrelsen föreslår detta är flera. När det gäller frågan om erkännande av utländska äktenskap vill fakultetsstyrelsen inleda med att erinra om att huvudregeln enligt svensk rätt är att dylika äktenskap ska erkännas (om de är giltiga i det landet där de ingicks, IÄL 1 kap 7 §).

Bestämmelsen i 7 § är motiverad av internationell hänsyn och av ett starkt intresse av att undvika haltande rättsförhållanden, dvs att någon anses vara gift enligt lagen i ett land, men inte enligt lagen i ett annat. En annan anledning till att erkänna utländska statusförhållanden är att det kan få svåröverblickbara rättsliga konsekvenser att ändra i bestående statusrelationer. Fram till 2004 var denna huvudregel undantagslös, med en begränsad möjlighet att vägra erkännande med stöd av ordre public (IÄL 7 kap 4 §).

2004 infördes en ny bestämmelse i IÄL 1 kap 8 a §, som gjorde (och gör) det möjligt att i vissa fall vägra att erkänna utländska äktenskap. Bestämmelsen i 8 a § har därefter ändrats ett flertal gånger, primärt i syfte att utöka kretsen av utländska äktenskap som ska vägras erkännande, nu senast genom lag 2021:465 (prop. 2020/21:149) som trädde i kraft i juli 2021.

Ändringstakten som förevarit gör det enligt fakultetsstyrelsen i princip omöjligt att utvärdera om tidigare lagändringar fått avsedd effekt och om det därför behövs nya justeringar av bestämmelsen i 8 a §. Fakultetsstyrelsens bestämda uppfattning i denna fråga är därför att man bör vara mycket försiktig med ytterligare ändringar i nämnda bestämmelse och ge tid åt rättstillämpningen att avgöra om tidigare ändringar fått avsedd effekt, innan nya justeringar baserade på påvisade problem i rättstillämpningen föreslås.

I ljuset av ovan sagda vill därför fakultetsstyrelsen mana till försiktighet när det gäller ett generellt förbud mot att vägra att erkänna utländska kusinäktenskap. Utredningen konstaterar att den här typen av äktenskap är mycket vanliga i många länder i världen och att de som huvudregel är tillåtna i en absolut majoritet av världens rättssystem (också inom Europa). Det kan med andra ord förväntas att ett generellt förbud mot att erkänna den här typen av äktenskap kommer att leda till att ett stort antal befintliga äktenskap kommer att vägras erkännande med följd att ett likaledes stort antal haltande rättsförhållande uppkommer.

Som motiv för att införa den föreslagna ändringen anger Utredningen att det skulle motverka hedersförtryck. Fakultetsstyrelsen är, som sagt, mycket angelägen om att den typen av förtryck motverkas. Vi övertygas emellertid inte av Utredningen i det att strängare regler om erkännande när det gäller kusinäktenskap skulle få den effekten. Det framgår av utredningsunderlaget att kusinäktenskap i en inte obetydlig omfattning förekommer i hedersrelaterade sammanhang, men det är inte tydligt att de hedersrelaterade problemen skulle minska om dessa äktenskap förbjöds.

Det skall också erinras om att tvångsäktenskap och barnäktenskap redan tydligt markerats som otillåtna i svensk rätt. De äktenskap som kvarstår att behandla är således kusinäktenskap som inte ingås av barn och som inte föregåtts av tvång, dvs äktenskap mellan vuxna makar som har samtyckt till äktenskapet.

Fakultetsstyrelsen ser inte att det finns anledning att nu införa ett generellt förbud i svensk rätt mot att erkänna den här typen av utländska äktenskap och menar att en sådan lagändring i vart fall bör anstå till efter det att det varit möjligt att utvärdera effekten av de senaste lagändringarna (SFS 2014:379, SFS 2018:1973 och SFS 2021:465).

I stället menar fakultetsstyrelsen, som redogjorts för ovan, att ett förbud mot erkännande bör kopplas till ett anknytningskrav. Med ett dylikt krav blir det möjligt att på ett bättre sätt överblicka konsekvenserna av lagändringen. Den effekt att motverka hedersrelaterat förtryck som lagändringarna förmodas få, uppnås rimligen till största del även med ett anknytningskrav. Dessutom kommer förslaget till förändring av regleringen av äktenskapsskillnad utan föregående betänketid göra det enklare för en maka i ett kusinäktenskap som erkänts, som inte längre vill vara kvar i den relationen, att få en äktenskapsskillnad.

Enligt delegation

Ulf Maunsbach

Eva Ryrstedt

*Datum 2025-02-19**Rektor*

Dekan

Yttrande för remissen: Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar (Ds 2024:20)

Ju2024/02261

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet, som anmodats att yttra sig över rubricerade remiss, avger följande yttrande. Yttrandet har utarbetats av Lupita Svensson, docent i socialt arbete vid Socialhögskolan på Samhällsvetenskapliga fakulteten.

Sammanfattning

Vi ställer oss i huvudsak positiva till förslaget att införa ett förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar. Genom att förhindra dessa äktenskap kan lagstiftningen bidra till att motverka hedersrelaterat förtryck och skydda individer från att ingå äktenskap under påtryckningar. Samtidigt ser vi vissa utmaningar och risker kopplade till förslaget, särskilt gällande risken för social exkludering av vissa grupper, de rättsliga implikationerna vid en retroaktiv tillämpning av lagen och en ökad administration.

Nya undersökningar/bakgrundsinformation

Kusinäktenskap har traditionellt sett varit ovanliga i Sverige men har blivit vanligare genom inflyttning från länder där denna praxis är utbredd. Forskning visar att kusinäktenskap ofta har starka kopplingar till hedersrelaterade normer och sociala strukturer, vilket även påpekas i utredningen (kapitel 8 och 10). Samtidigt har medicinska studier identifierat en ökad risk för genetiska sjukdomar vid äktenskap mellan nära släktingar (bilaga 2), men dessa risker har inte ensamma ansetts tillräckliga för att motivera ett förbud.

Flera vetenskapliga studier belyser de negativa konsekvenserna av kusinäktenskap. En omfattande systematisk översikt har identifierat att sådana äktenskap kan leda till högre barndödlighet och sjuklighet, men att de också kan förstås som en del av en ekonomisk och social strategi i samhällen med begränsade resurser. Vidare har forskning visat att premaritala screeningsprogram, som används i vissa länder, kan minska förekomsten av äktenskap med hög genetisk risk genom att identifiera potentiella hälsorisker.

Utredningsförslaget: Avsnitt "10.4 Förbud mot kusinäktenskap"

Vi ställer oss bakom förslaget om ett förbud mot kusinäktenskap som ett led i att minska risken för hedersrelaterat våld och kontroll, särskilt för unga kvinnor som annars kan vara utsatta för påtryckningar att ingå äktenskap inom familjen (avsnitt 7.1–7.3). Dessutom kan lagförslaget bidra till att tydliggöra samhällets ställningstagande mot normer som begränsar individens fria val av partner (avsnitt 10.1), samt förbättra möjligheterna till social integration och jämställdhet (avsnitt 10.2). Förbudet kan även skydda barn från en ökad risk för genetiska sjukdomar, vilket framgår av det medicinska underlaget i utredningens bilaga 2.

Men vi vill samtidigt uppmärksamma att det finns risker och utmaningar med ett sådant förbud. Det kan uppfattas som en inskränkning av kulturella och religiösa traditioner och leda till en ökad misstro mot myndigheter, särskilt bland grupper där kusinäktenskap är vanligt förekommande (avsnitt 10.2 och 10.3). Det är extra olyckligt när det kommer till socialtjänsten, som redan exempelvis genom LVU-kampanjen utsatts av ett ökat ifrågasättande och misstro, genom vilseledande information. Vidare finns en risk att ett förbud leder till att fler äktenskap ingås informellt, utanför lagens insyn, vilket kan försvåra myndigheters möjligheter att agera vid eventuellt tvång eller påtryckningar (avsnitt 3.3.2). Ett ökat informellt ingående kommer även att göra den enskilda personen mer utsatt.

Utredningsförslaget: Avsnitt "12.3 Förbud mot att erkänna utländska kusinäktenskap "

Vi ställer oss bakom förslaget om ett förbud mot erkännande av utländska kusinäktenskap som en ytterligare åtgärd, med syftet att förhindra att lagstiftningen kringgås genom att par reser utomlands för att gifta sig (avsnitt 12.3). Det innebär en tydlig standard för vad som anses acceptabelt enligt svensk lag, och minskar risken för att sådana äktenskap legitimeras vid återkomst till Sverige (avsnitt 12.4). Vi vill dock uppmärksamma risken för att detta kan skapa rättsliga problem för par som redan är gifta enligt tidigare lagstiftning, vilket kan få konsekvenser för uppehållstillstånd och familjeåterförening (avsnitt 12.2).

Utredningsförslaget: Avsnitt "14 Konsekvenser av förslaget"

Vi vill också uppmärksamma att lagändringen bedöms innebära en ökad administrativ börda för myndigheter såsom Skatteverket och Migrationsverket, vilket kan leda till en initial överbelastning (avsnitt 14). Vi vill med detta remissvar framhålla att implementering av ny lagstiftning kräver tydliga riktlinjer och informationsinsatser för att säkerställa en rättssäker och effektiv tillämpning. Ytterligare vill vi framhålla vikten av extra ekonomiska resurser eftersom lagändringen initialt medför ökade kostnader för implementering och informationsinsatser (avsnitt 14).

Signature page

This document has been electronically signed
using eduSign.

eduSign